

napočil je dan glavne skupščine, 23. april. Ob 10. uri se je napolnila čitalniška dvorana starejšega, po večini pa mlajšega tedanjega učiteljskega iz vseh krajev naše slovenske domovine. Izjema je bila le tužni Korotan.

Ze pri otvoritvi se je opazilo, da obhaja nekateri na boljnih mestih ali po teh hrepenecih strah, da bi jim to ne bilo v škodo. Zato se niso udeležili občnega zbora. Tako ni bil navzoč prvi predsednik Stegnar in občni zbor je otvoril podpredsednik Razinger Anton s prav pohlevnim otvoritvenim in pozdravnim govorom.

Navzoč je bil kot policijski ali vladni zastopnik mag. svetnik Zamida.

Zborovalce je v prav lepem govoru pozdravil tedanji mestni župan Peter Grasselli. Podčrtal je važno delo in upravičene zahteve učiteljskega stanu po gmočnem zboljšanju ter želel ustanovljeni učiteljski Zavezi obilo uspeha. Za njim je pozdravil zborovalce tedanji dež. odbornik kranjski dr. Jos. Vošnjak. Govora obch sta bila z navdušenjem sprejeta.

Profesor Luka Lavtar je imel predavanje o metodičnem postopku pri računskem pouku v ljudski šoli.

Pričela je razprava o že omenjenem Lichtensteinovem predlogu o konfesionalni šoli. Referent je bil, kakor že omenjeno, pokojni Andrej Gabršček. Svoj referat je pričel s kaj temperamentnim uvodom. Ali kakor hitro se je dotaknil in kritiziral šolske zakone

in predpise, že je bil ustavljen po vladnem zastopniku, da ni dopustno govoriti in še manj kritizirati državnih šolskih zakon. Seveda je nastalo med navzočimi veliko vzemirjenje in klici: »Naj se nadaljuje!« Toda govornik se je moral ukloniti, ker sicer bi bila skupščina in najbrž tudi »Zaveza« že takoj po rojstvu razpuščena. Sprejeta je bila resolucija za zboljšanje učiteljskega položaja in šolstva, v kolikor te zahteve niso nasprotovale tedanjim šolskim zakonom.

Daljša in precej živa debata se je razvila pri odločitvi, katero obeh učiteljskih glasil naj bo glasilo Zaveze. Po daljši debati je obveljalo, da bodi to »Popotnik« in ne »Učiteljski tovariš«. To pa zato, ker je »Popotnik« zavzel od vsega začetka odločno stališče proti Lichtensteinovemu predlogu, a »Učiteljski tovariš« je omahoval in ni pri tem tako usode polnem vprašanju za šolo in učiteljstvo pokazal prave barve. To je bilo takrat, pred dobrimi 50 leti.

No, kljub vsem težkočam, oviram in težavam se je to prvo zborovanje Zaveze le srečno završilo.

In Zaveza, četudi je imela prva leta po ustanovitvi še dokaj neprikl in težav, se je le krepila od leta do leta, se razvijala in pridobivala na veljavi in ugledu že pred vojno, a po vojni se je pretvorila v mogočno učiteljsko organizacijo, kakršne nima skoraj noben stan, v Udruženje jugoslov. učiteljstva — UJU.

Rudolf Mencin:

Deklaracija slovenskega učiteljstva iz leta 1926. in njene miselne osnove

Rudolf Mencin, idejni vodja borbe za Deklaracijo

I. Duhovno revolucionarni značaj deklaracijskega gibanja.

Stanovsko politično gibanje slovenskega učiteljstva, ki je dobilo svoj najvidnejši izraz s sprejetjem stanovske politične izjave na veliki pokrajinski skupščini v Celju leta 1926., je bil upor slovenskega učiteljstva zoper šolsko politiko slovenskih političnih strank in zoper varuštvo stranke nad učiteljskim stanovskim združenjem, bil je poizkus duhovne osamosvojitve učiteljstva od tesne, nezavljenske politične miselnosti in poizkus rehabilitacije učiteljstva za politične grehe preteklosti.

To gibanje se je moglo roditi le med obmejnimi učiteljstvom, kjer je imelo že svojo predzgodovino. Moglo se je roditi le tam, kjer je od nekdanj prevladovala zavest narodne in stanovske skupnosti nad politično strastjo.

Misel učiteljske stanovske skupnosti je imelo med učiteljstvom vseh obmejnih slovenskih pokrajin svoje krepke izročilo. Zato je našla deklaracija učiteljstva Meziške doline kot predhodnice celjske deklaracije povsod močan odmev.

Neposredni cilj gibanja je bila združitev vsega slovenskega učiteljstva v eno stanovsko združenje in izločitev strankarskih vplivov nanj.

Mlajše učiteljstvo si težko predstavlja, kako hudo je trpel ugled učiteljstva zaradi nesrečne stanovske politike obeh stanovskih taborov. Psihološko je bila stanovska politika svobodnemiselnost usmerjenega učiteljstva razumljiva iz nesrečnih kranjskih političnih razmer, stvarno je bila zgrešena in kvarna za šolo in učiteljstvo.

Slovensko svobodnemiselnost usmerjeno učiteljstvo je prineslo svoj strankarsko ideologijo izza predvojne dobe v skupno državno stanovsko združenje, kar ga je oviralo, da bi bilo spoznalo svojo zgodovinsko nalogo v tem združenju.

Stanovsko politično gibanje je s sprejetjem celjske deklaracije svojo prvo nalogo izpolnilo. Slovska zveza je kot stanovska organizacija prenehala, katoliško učiteljstvo je stopilo v skupno državno organizacijo, stari voditelji so se umaknili, stanovsko združenje je dobilo novo idejno, izvenstrankarsko osnovo.

Učiteljsko gibanje je pomenilo zlom monopolu politično strankarskih ideologij na ločevanje, zbiranje in miselno oblikovanje duhov v javnem življenju. Pomenilo je pojav novega činitelja v našem političnem življenju. V tem smislu je bilo za tisto dobo pravo revolucionarno dejanje, revolucionarno pa še v drugem smislu, ki je bil manj očiten: kot vdor v tradicionalno politično ločitev duhov v liberalni in katoliški tabor.

Razumljivo je, da je zadelo deklaracijsko gibanje na močan odpor pri enem delu učiteljstva. Vmes je poseglo politično časopisje. Političnim varuhom učiteljstva to gibanje naravno ni moglo biti všeč. Očitali so mu, da je oportunistično, idejno brezbarvno. Tudi brez sumničnega in izigravanja patriotizma in nacionalizma pri nasprotnikih ni šlo. A uvidenost in stvarnost sta zmagali med učiteljstvom tudi tam, kjer ni bilo popolne jasnosti o zadnjih ciljnih gibanja. Nasproti starim geslom so postavili »deklaracijo« svojo novo stanovsko politično ideologijo.

II. Vodilne misli stanovske politike.

Stanovska ideologija nima namena, nado-miščati učitelju-državljanu strankarsko ali državopolitično ideologijo. Učiteljstvo ne more biti država v državi. Stanovska ideologija uveljavlja samo na določenem področju neka načela, ki pa ne veljajo samo za učiteljstvo, ampak za vsako stanovsko združenje. Stanovska misel učiteljstva izhaja iz narodne in ljudske misli.

Narodna misel.

Stanovska misel v strogo sindikalnem pojmovanju je pretesna in prenostranska za učiteljstvo, čigar stanovske koristi so neločljive od šolskih, prosvetnih in narodnovzgojnih. Pač pa je vsaka prava stanovska organizacija politično bojnega značaja, dasi ne v strankarskem smislu. Stanovsko združenje ima drugo funkcijo v narodu in državi, ko

politična stranka. Razumljiva je le iz globlje-ga pojmovanja ideje narodne skupnosti. So prizadevanja in vrednote, ki preko in mimo vseh socialnih, političnih in kulturnih nasprotij združujejo vse stanovne in razrede in jih mora narod kot celota zastopati, če hoče obstati. Kdor te nujnosti ne priznava, ne čuti narodno. Ideja narodne skupnosti je vodilna ideja vsakega malega, politično zrelega naroda. Misel stanovske skupnosti ni nič drugega kakor svojsko uveljavljanje te ideje na določenem področju. Le iz te ideje bo zajemala svojo moč in svojo prihodnost. Stanovska prizadevanja morajo imeti svoje opravičilo v prizadevanjih narodne skupnosti. Stanovsko združenje mora poudarjati to, kar je vsem stanovskim tovarišem skupno, kar jih drži, ne kar jih loči. Kar ni vsem stanovskim članom skupno, ne spada v stanovski program. Naloga stanovskega združenja je, da vzgaja svoje članstvo k zavesti odgovornosti do narodne celote, k pravemu tovarištvu in duhovni strpnosti, k razumevanju narodnovzgojnih nalog učiteljstva. Politična moč združenja je v solidarnosti vseh članov na zunan, v tem, da vsak člen, kjer koli se javno uveljavlja, zastopa v stanovskih zadevah stališče in zahteve svojega združenja in da svojega vpliva nikjer ne izrablja v svoj prid na škodo stanovski stvari in na škodo stanovskega tovariša.

Ljudska misel.

Kakor v ideji narodne skupnosti, mora koreniniti stanovska misel v ljudski ali demokratični misli. Le v demokratični svobodi lahko izpolnjuje stanovsko združenje svojo polno nalogo in predstavlja pomemben politični činiteelj. Vsak diktatorski ali avtoritaren režim mora nujno ponižati stanovsko združenje v orodje svojih prizadevanj in mu vzeti svobodo samostojnega ukrepanja in ves politični vpliv. Le svobodno, od političnih strank in režimov neodvisno stanovsko združenje lahko z uspehom služi svojemu namenu:

da zastopa koristi, pravice in politične svobodščine svojih članov in jih vzgaja k politični zrelosti in stvarnosti, da omejuje poseganje političnih strank na področje, kjer niso pristojna, in postane v tem smislu nekaj regulator političnega življenja.

Stanovska združenja so poklicana, da ustvarijo protiutež totalitarnim prizadevanjem političnih strank, ki hočejo zajeti vsa področja javnega življenja, tudi tista, ki morajo iz stvarnih razlogov po načelu ekonomije narodnih sil ostati politično nevtralna.

Učiteljsko stanovsko združenje mora zato brezpogojno varovati načelo demokratičnosti na zunan in znotraj, vzgajati mora svoje članstvo h globljemu pojmovanju demokratične misli, opusti naj vsako misel na duhovno uniformiranje svojega članstva in vsako misel na vsiljevanje nazorov, ki so stvar svobodnega prepričanja.

Svojo moč in veljavo bo iskalo učiteljstvo v tesnem naslonu na ljudstvo in v delu zanj. Zato naj pospešuje stanovsko združenje vsako prizadevanje učiteljstva po zblizanju z ljudstvom, po spoznavanju njegovih razmer in potreb. Kar je ljudstvu sveto, naj mu bo nedotakljivo. Nikdar v nobenem primeru in z nobenim režimom se ne sme postaviti proti ljudstvu, ampak biti mora eno z njim v vseh velikih vprašanjih njegovega življenjskega obstoja.

III. Stanovska združenja v demokraciji prihodnosti.

S postavitvijo teh načel je ubralo učiteljstvo novo, svojo pot v stanovski politiki. Tudi v tem oziru je bilo gibanje duhovno-revolucionarnega značaja in je prehitelo splošni razvoj za dolgo vrsto let.

Danes postaja že marsikomu jasno, da pripada neodvisnim stanovskim in strokovnim organizacijam v demokraciji prihodnosti pomembna naloga, da poleg drugih oblik uveljavljanja ljudske volje ustvari pogoje za pravo demokratično življenje. Demokratične oblike vladanja preživljajo danes svoje krizo, a ta se ne dotika ideje same, ta je večna. Iskala in našla bo nove, svojemu bistvu in spremenjenim razmeram ustrezajoče oblike ljudskega zastopstva kot dopolnilo političnih ljudskih zastopstev, in med njimi bodo imela neodvisna stanovska in strokovna združenja svojo važno vlogo kot sestavni deli nove demokracije.

S stanovsko zamisljivo avtoritarnih vladavin nima ta stanovska misel prihodnosti nič skupnega. Stanovska misel kot vodilna državopolitična misel je protislovje v samem sebi. Na tej osnovi ne more živeti nobena država niti en dan. Stanovska misel, ki ne izhaja iz narodne in ljudske misli, je separatistična, tesna in nekonstruktivna in more služiti samo kot plašč za prikrivanje drugih prizadevanj. Avtonomnost stanovskih združenj v diktatorskih ali avtoritarnih režimih je gola umišljava.

Stranke in režimi, ki neodvisnosti stanovskih in strokovnih združenj ne upoštevajo in jih skušajo vključiti v svoj sestav, dokazujejo s tem svoja neljudska, avtoritarna prizadevanja in načrte.

Vsako odmiikanje stanovske organizacije od demokratičnih osnov je izdajstvo prave stanovske misli.

IV. Deklaracijsko gibanje in država.

Le iz trdne vere v prihodnost svoje stvari in zrelega presojanja političnega položaja so zajemali duhovni voditelji gibanja moč, da so vztrajali na začrtani poti do konca.

Alojzij Hreščak:

Zveza slovanskih učiteljskih društev v Trstu

Učiteljstvo po Italiji zasedenih slovenskih in hrvatskih pokrajin je bilo vedno živa veja celokupne predvojne organizacije avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev. Leta 1918. ga je zadelo tem huje, ker je zgubilo tudi sleherni stik s svojimi dosedanjimi sobojevniki za stanovske pravice ter žive vire avtonomno organiziranega literarnega in znanstvenega dela.

Prve mesece po premirju so životarila posamezna učiteljska društva v depremirajočem ozračju politične negotovosti in upravnega kaosa, čakajoč mrzličavo mirovne pogodbe med Jugoslavijo in Italijo, ki naj bi imela poleg državne pripadnosti prinesiti tudi določila o pravnih osnovah in možnostih narodnega življenja zlasti na šolskem področju.

Ko so se te usodepolne spremembe izvršile, je postala združitev vsega slovanskega učiteljstva v Italiji neodložljiva nujnost. Učiteljstvo se je dobro zavedalo vseh težkoč, ki ga čakajo in kličejo brez odloga na požrtvovalno delo. Ohraniti narodu vse dobrine, ki jih je imel, zaceliti rane, ki mu jih je zadala nemila življenjska usoda ter pokazati mu pot, ki pelje k odrešenju, je bila vodilna misel, ki je živela v slovanskem učiteljstvu v Italiji takrat, ko je ustanovljalo svojo centralno organizacijo.

Anton Germek, predsednik Zveze slovenskih učiteljskih društev v Trstu

Dne 1. in 2. februarja 1920. l. so se zbrali na poziv sedaj že pokojnega tovariša Antona Germeka pri Sv. Ivanu v Trstu delegati vseh tedaj obstoječih društev ter ustanovili »Zvezo slovanskih učiteljskih društev v Trstu«. Z velikimi ovacijami je bil na tem zborovanju izvoljen sklicatelj Germek za predsednika. Bil je to prvi in zadnji predsednik, ki je vodil Zvezo od njene ustanovitve skozi šest let do njenega razpusta v jeseni l. 1926. Bila so to leta neutrudljivega dela, polnega samozavejanja, požrtvovalnosti in junaštva, ki mu jih učiteljstvo iz zasedenega ozemlja ne bo pozabilo nikdar.

Takoj na ustanovnem zborovanju je sklenila Zveza izdajati svoje glasilo »Učiteljski list«, ki je postal tako zvest spremljevalec »Zveze« v šestletni dobi njenega obstoja. Prva njegova številka je izšla l. marca 1920. leta. Izhajal je polmesečno do konca 1921., nato pa trikrat na mesec v revialni obliki do svojega prestanka dne 1. avgusta 1926. l. Njegov prvi urednik je bil do 16. septembra 1921. Janko Samec, nato pa do konca Jože Pahor.

Šest letnikov »Učiteljskega lista« pomenja en sam ganljiv dokument naporov in trpljenja tamkajšnjega učiteljstva. »Zvezi« je kumovalo ob rojstvu kakih 800 učiteljev in učiteljic, njenemu pogrebu je prisostvovalo pa še komaj 500 članov.

Ogrožen položaj šolstva in učiteljstva je vzpodbodel tamošnje organizatorje k prese-

netljivji delavnosti in borbenosti. Vedeli so, da se je po odhodu velikega dela slovenske in hrvatske intelligencije preneslo težišče vsega narodno prosvetnega dela na učiteljstvo in njegovo organizacijo.

Nuja samocrambe do poslednjih sil je rodila celo vrsto borbenih mož, ki so tvegali najhujše v vsiljenem jim boju. Ze prvo Zvezino delegacijsko zborovanje v avgustu leta 1920. je sklenilo ustanoviti mladinski list ter organizirati po učiteljskih društvih obsežno izobraževalno akcijo z vsakoletnim zaključnim izobraževalnim tečajem kot rekapitulacijo in krono medletnega dela.

Prva številka novostanovljenega mladinskega lista »Novi rod« je izšla že v januarju l. 1921. v nakladi 5000 izvodov. Tudi urejevanje »Novega roda« je prevzel prvo leto Janko Samec.

Njegov naslednik Josip Ribičič je urejeval list od začetka 1922. l. do svojega odhoda v Jugoslavijo v septembru l. 1924. Zadnja dva letnika v letih 1925. in 1926. je uredil Jože Pahor. List je dosegel takoj od vsega početka zavirljivo višino: najvidnejši pisatelji in pesniki na obeh straneh državne meje so si šli v brezpogojno dolžnost postaviti svojo umetnost na razpolago listu, ki je pomenjal skoraj edino lektiro mladega in starega rodu v odcepljenih pokrajinah.

Vztrajno in smotno se je v vseh letih Zvezinega obstoja izvajala izobraževalna akcija včlanjenega učiteljstva. Med letom so se vršili pogosti izobraževalni sestanki učiteljstva po posameznih društvih. Kjer so dovoljevale komunikacijske zveze, so objemali radiji izobraževalnih krožkov tudi teren več društev. Na teh sestankih so se obravnavala po večini sociološka in pedagoška vprašanja. Na štirih počitniških tečajih, ki so vršili vsi pri Sv. Luciji blizu Tolmina v letih 1922. do 1925., so mogli učitelji ob predavanjih povabljenih znanstvenikov in strokovnjakov samokritično obrniti pogled na svoje medletno delo, popraviti eventualno svoja dognanja ter pridobiti novih pobud za nadaljnje delo. Teh tečajev se je udeleževalo preko 100 učiteljev in učiteljic, katerim bodo ostali ti dnevi skupnih naporov in medsebojnih vzpodbujanj, preživljeni v romantičnem predgorju Julijskih Alp, ob sotočju Soče in Idrije, v neizbrisnem spominu. Odkodovali so jih za neštivilne doživljaje ob njihovem otežočenem poklicnem delu ter jim vlivali novega poguma in optimizma za nadaljno vztrajanje na eksponiranih mestih.

Leta 1921. je bil ustanovljen pevski zbor Zveze pod fanatično neutrudljivim Srečkom Kumarjem. Ta zbor je vršil v naslednjih letih eminentno narodno misljo. Povspel se je takoj na najvišjo umetniško stopnjo v Julijski Benetiji, priredil je neštivilno koncertov po vseh večjih krajih ter dvigal navdušenje prebivalstva do naravnost ganljivih prizorov. Turneja po Italiji, t. j. po višji sili skršena samo na Benetke in Bologna, v letu 1923. je končala v gluhi lozi italijanskega bojkota. Zadalja je organizaciji težke finančne udarce, ki jih je pa narodna zavednost njenih članov v najkrajšem času požrtvovalno paralizirala. Ker je obstojal pevski zbor po večini iz članov izobraževalnih krožkov, je mogel nastopati ob vsakoletnem svetločujcijskem tečaju skoraj polnoštevilno ter pomagati tako dvigati razpoloženje in stanovsko solidarnost navzočih tečajnikov.

V sredi najdrznejših načrtov za bodočnost, pred sklicanjem delegacijskega zborovanja in obdržanjem petega izobraževalnega tečaja je prekinil razpust Zveze po italijanskih oblasteh v avgustu l. 1926. to vitalno krepko, z neprimerno požrtvovalnostjo vodeno organizacijo v njenemu življenjskem utripu.

Njihovo delo je rodilo krasne uspehe, zato ne bo nikdar pozabljeno. Marsikatera ideja se je prenesla v novo domovino ter začela tu živeti v novih oblikah.

Morali so računati z dejstvom centralistične ureditve države. Skupna stanovska organizacija vsega državnega učiteljstva je bila stanovskopolitična najnost. Potemtakem je moral stanovski program slovenskega učiteljstva veljati za vse učiteljstvo v državi. Naloga slovenskega učiteljstva je bila zgodovinska in se je dala rešiti le iz zrelega gledanja na celotnost življenjskih vprašanj naroda in države.

Slovensko učiteljstvo je stalo pred vprašanjem, kako spraviti skupne naloge in stanovska prizadevanja vsega državnega učiteljstva v sklad z dejstvom, da živi slovenska kultura svoje avtonomno življenje in ima zato slovensko učiteljstvo tudi svoje posebne naloge. Odgovor je mogel biti le ta, da mora veljati za stanovsko združenje v malem, kar velja za državo v velikem, da mora torej v sestavi stanovskega združenja že biti nakazana zamisel prihodnje ureditve države.

Za duhovne iniciatorje deklaracijskega gibanja je bilo do kraja jasno, da je prihodnost države odvisna od izvedbe dejanske enakopravnosti Srbov, Hrvatov in Slovencev, brez katere ne more biti sporazuma med temi tremi narodi. Centralistična ureditev države pomeni rušenje njenih osnov. Kulturni unitarizem je v naši državi do kraja nemogoča stvar, a kulturni unitarizem je nerazdružno in vzročno povezan s političnim in gospodar-

skim centralizmom. Centralizem v državi, centralizem v državnem stanovskem združenju je zlo. Učiteljstvo mora pripravljati na svojem področju psihološke pogoje za zdravo sožitje vseh treh narodov, mora pridobiti za skupno stanovsko združenje tudi hrvaško učiteljstvo in tisti del slovenskega učiteljstva, ki unitarizem načelno odklanja. Nehati mora ločevanje učiteljstva in državljanov v državotvorne in protidržavne elemente. Država je organizirana oblika naroda, in stoji v njegovi službi, je tu zaradi njega in ne obratno. Država je v enaki meri država Hrvatov in Slovencev, kakor je država Srbov. Hrvati in Slovenci morajo kakor Srbi biti subjekt in ne objekt državne volje, državni narod v polnem pomenu besede. Jugoslovanska misel ne sme nikdar biti antiteza slovenske, hrvaške ali srbske misli.

O teh stvareh ni kazalo razpravljati v deklaracijskem boju, niti ne bi smelo stanovsko združenje vsiljevati teh nazorov vsemu učiteljstvu, saj je večina pripadala demokratični stranki, ki je bila strogo unitaristično usmerjena. Značilno za uvidenost prav te večine pa je bilo, da je odklonila zahtevo, da se sprejme postulat o narodnem in državnem edinstvu v deklaraciji, ker se je zavedala, da se pojmuje vse preveč kot politično bojno geslo unitaristov proti avtonomistom.

Tudi v tem pogledu pomeni deklaracijsko gibanje zgodovinsko dejanje in korak naprej k ustvaritvi pogojev za trajno ureditev in notranji rast države.

Vsaj en del učiteljstva je slutil, kako se bodo razmere v državi razvijale in da morajo prej ali slej dobiti Hrvati, pa tudi Slovenci svojo avtonomijo, ker prej sporazuma med narodi ne bo. V polni zavesti tega, kaj čaka slovensko učiteljstvo v slovenski avtonomiji, so to misel sprejeli kot svojo in podredili svoje ozke stanovske koristi narodno in državopolitičnim nujnostim. Kdor ne pozna zgodovine učiteljstva na bivšem Kranjskem, se ne zaveda, koliko samozatajevanja in moralnega poguma je bilo treba za tako odločitev. To učiteljstvo nima vzroka, sprejemati nauke in očitke od politične strani, ki nimajo drugega namena, ko lastno odgovornost za razziare zvaliti na tuja ramena.

V. Po končanem boju.

Gibanje okrog deklaracije je zajelo večino učiteljstva samo na površini. Za globlje pojmovanje njenih miselnih osnov niso bili med slovenskim razumništvom takrat pogosti nikjer ugodni. Pri večini učiteljstva je pač zmagala politična stvarnost in treznost nad strankarsko tesnocrnostjo. Novo vod-

stvo združenja je prevzelo odgovorno nalogo, prenesti načela gibanja v življenje. Marsikatera plodna prizadevanja spadajo v tisto prvo dobo po sprejetju deklaracije. V državni organizaciji je našla slovenska stanovska politika lep odmev. Niso se uresničila vsa pričakovanja, a marsikaj se je obrnilo na bolje. Stari rod je dal, kar je mogel. Mlađe učiteljstvo je bilo poklicano, da odločneje prelomi s preteklostjo. Zato je postalo vprašanje učiteljskega naraščanja in njegove vzgoje osrednje vprašanje stanovskega združenja.

6. januar 1929. leta je ustvaril nov politični položaj in je razvoj usmeril drugam. Umaknil sem se takrat iz stanovsko-političnega življenja, ker so postale zunanje ovire za dosledno uveljavljanje deklaracijskih načel vedno težje.

Kot političen činitelj je bila stanov. organizacija izločena. Učiteljstvo kot celota mora odkloniti odgovornost za razvoj šolske politike po 6. januarju 1929. Marsikaj se je vrnilo, kar bi moralo biti za vselej pokopano. Kljub vsemu pa ni šlo deklaracijsko gibanje mimo učiteljstva brez globokih sledov. Iz njegove idejne vsebine zajema stanovska organizacija še danes svojo moralno moč, in pride čas, ko se bo deklaracijska misel ob spremenjenih zunanjih pogojih zopet lahko svobodno razmahnila.

IZ ZGODOVINE UČITELJSKIH DRUŠTEV

Učiteljsko društvo Brežice

Robert Ivanuš,
sedanji predsednik
učiteljskega društva
Brežice

Učiteljsko društvo Brežice je bilo ustanovljeno 1. 1872. in je v decembru 1. 1932. proslavilo 60 letnico svojega obstoja. Ob ustanovitvi je bilo v tem društvu združeno učiteljstvo sodnih okrajev Brežice, Sevnica in Kozje. — Ustanovitelj in prvi predsednik društva je bil pok. nadz. Jamšek, ki si je prizadeval, da po društvu dvigne intelektualni nivo takratnega članstva, ki je bilo večinoma rekrutirano iz učiteljstva »stare šole«. V veliki meri je z vztrajnim delom doseglo svoj prvotni smoter, predvsem pa je širilo narodno in politično zavest takrat brezpravnega učiteljstva. Dolgo let je bilo društvo član štajerskega Lehrerbunda, Zaveze slovenskega učiteljstva na Štajerskem, od 4. aprila 1889. na Zaveze avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev v Ljubljani.

V narodnem duhu je društvo delovalo zlasti v zadnjih letih pred vojno in je 1. 1903. pokazalo, da ni njegovo delovanje omejeno le na teritorij tostran Sotle, ampak tudi dalje preko.

L. 1921. se je društvo skupno z ostalimi organiziralo v JUJ, l. 1931. pa v JUU. Za uspešno izvrševanje programa glede dviganja samoizobrazbe si je društvo tekom let oskrbelo vrsto odličnih predavateljev pedagogov in znanstvenikov. Danes šteje društvo 104 člane. Voditelji so mu bili od početka dalje tov. Jamšek (1872.—1877. in 1887.—1888.), Ornik (1877.—1879.) in 1880.—1887.), Kunšič (1879.—1880.), Mešiček (1888.—1894.), Moric (1894.—1895.), Exel (1895.—1899.), Knapič st. (1899.—1924.), Drnovšek (1924.—1925.), Pečnik (1925.—1926.), Voglar (1926.—1927.), Jakopec (1927.—1928.), 1929.—1930. in 1935.—1936.), Knapič ml. (1930.—1935.), Hofbek (1936. do 1937.) in Ivanuš (1928.—1929. in od 1937. dalje).

Učiteljsko društvo Celje

Franjo Roš,
sedanji predsednik
učiteljskega društva
Celje

Leta 1869. so hoteli tovariši Vučnik v Vojniku, Koderman na Frankolovem, Zdolšek pri Novi cerkvi in Škoflec v Celju ustanoviti učiteljsko društvo s sedežem v Celju. Toda vlada predloženih slovenskih pravil ni odobrila. Zato se je leto nato rodilo drugo društvo, ki je družilo slovensko in nemško učiteljstvo. Na njegovem ustanovnem obnem zboru, 19. maja 1870., je bil kot prvi predsednik izvoljen celjski šolski nadzornik profesor dr. Gustav Adolf Lindner, prvi češki veliki moderni pedagog ter poznejši univerzitetni profesor v Pragi. Sledil mu je J. Bobisut 1871.—1881. Društveni delokrog je prvotno obsegal vso Štajersko. Polagoma pa so se jela snovati samostojna okrajna društva, tako da se je društvo omejilo na celjski in laški sodni okraj do 1906., ko se je tudi to osamosvojilo. Po 10-letnem obstoju in ostrih borbah je leta 1882. društvo prešlo v slovenske roke, za kar imajo zasluge zlasti tovariši Brezovnik, Jarc,

Gabršek in še živeči trije Anton Petriček, Blaž Jurko in Tomaž Grah. Predsedovali so društvu Jakob Lopan 1882.—1885., Anton Brezovnik, Josip Zupanek 1888., Anton Petriček in I. Štukelj.

Naj citiramo iz društvene kronike odstavček, ki se tiče ustanovitve »Zaveze«:

»Leta 1889. ostanje v naši zgodovini za vedno zapisano z zlatimi črkami. Konec leta 1887. je imel tovariš Kocbek temeljit govor glede združitve vseh slovenskih učiteljskih društev. Njegov govor je imel tak uspeh, da se je sklenilo, naj prevzame to akcijo naše društvo. To nalogo sta izborna rešila tov. Gradišnik in Kocbek. Poklicala sta v življenje prvo združeno Slovenijo, našo dično »Zavezo«. Ta znameniti dogodek se je zgodil o veliki noči 1889. Omenjena tovariša sta našemu društvu pridobila tolik ugled, da se mu je odslej priznavalo med bratskimi društvi nekako prvenstvo. V tem pogledu so zaslužni tudi še tov. Brezovnik, Petriček in Gnuš.«

Ze leta 1894., nato pa 1898. do 1908. je vodil društvo tov. Armin Gradišnik. Ljudevit Černej je načeloval društvu l. 1909. Sledil mu je 1910. do 1918. tov. Fran Brinar. Od 1919. do 1925. je predsedoval tov. Anton Sivka. Ta uspešna doba se odlikuje po najugodnejšem pravnem in materialnem položaju slovenskega učiteljstva. Sledil mu je tov. Josip Gosak s Teharij 1926.—1934. V njegovi dobi je društvo dalje smotrno raslo. L. 1931. se je z njim združilo dotlej samostojno »Savinjsko učiteljsko društvo«, obsegajoče vranski sodni okraj. Naj bodo tu naštetih vodilni člani tega društva, ki je vselej uspešno delalo: tovariši Meglič, Vidic, Farčnik, Kramar, Zotter, Vrabl, Jakše, Sevnik, Zdolšek in Jarh. Od 1934. predseduje celjskemu društvu tov. Fran Roš v Celju.

Društvo je štelo l. 1892. 33 članov, l. 1897. že 83, dočim jih šteje danes 203, in je drugo najmočnejše v sekciji. Ima lastno bogato pedagoško knjižnico in »Brinarjev članski socialni fond«. Vselej je služilo narodu in njegovi prosveti, dosledno je stalo na stanovski liniji, zvesto branec koristi učiteljstva ter borbeno vztrajajoč na braniku idealov slovenskega naroda in njegove šole. Mnogo je učiteljev in učiteljic, ki so si s svojim nacionalnim, kulturnim, gospodarskim in socialnim delom zgradili neminovne spomenike v krajih svojega udejstvovanja. Gotovo jim je mnogo v to potrebnih sil dajala stanovska skupnost, uveljavljena v stanovski organizaciji. Mnogo je baš njihove zasluge, da uživa učiteljstvo med ljudstvom v okraju slej ko prej trden ugled in polno upoštevanje.

Učiteljsko društvo Črnomelj

Matko Ljubič,
sedanji predsednik
učiteljskega društva
Črnomelj

Med najstarejša slovenska učiteljska društva in društva na našem jugu sploh, spada vsekakor Belokrajinsko učiteljsko društvo, ki je bilo ustanovljeno l. 1870. V l. 1870., torej v prvem letu obstoja, je štelo društvo 14 članov - učiteljev s teritorija Bele Krajine, ki jih smemo torej smatrati kot ustanovitelje našega današnjega društva.

Poleg teh štirinajstih članov - učiteljev je imelo društvo še 34 članov-neučiteljev iz raznih strok drž. službe in bogate posestnike. Celo okrajni glavar iz Krškega, grof Korinski, je bil član društva v ustanovnem letu.

Prvi predsednik društva je bil Jožef Juvan, učit. v Črnomlju. Zanimiv računski zaključek iz tega leta. Izkazuje namreč 162 gl dohodkov in 119 gl 21 kr izdatkov, in pomislite

vendar, takrat že je s strani članov nastal prvi dolg — v prvem poslovnem letu — z izkazano krasno vsotico 22 gl! (datum: Črnomelj, 17. grudnia 1870.!).

Iz l. 1871. je med člani zanimivo ime Janez Lapajne, učit. v Idriji, ki je postal tega leta član našega društva. V knjigah tedanjega časa zasledimo še precej učiteljev iz oddaljenih krajev kot našega člana, kar dokazuje, da se učiteljstvo v onih krajih v tej dobi še ni organiziralo.

Kot rečeno, je bil prvi predsednik društva Jožef Juvan, nato Janez Rupnik, učit. v Črnomlju in najmarkantnejša osebnost one dobe; za njim Franc Šetina, učit. v Črnomlju; Franc Lovšin, učit. na Vinici; Rihard Megušar, učit. v Podzemlju; Konrad Barle, učit. v Metliki; Albin Razpotnik, učit. v Semiču; Matko Ljubič, učit. v Podzemlju; Just Martelanc, učit. v Črnomlju, in ponovno Matko Ljubič, šol. upr. v Podzemlju.

Učiteljstvo je bilo v stalnem kontaktu z narodom in z učiteljstvom onstran Kolpe. Ustanavljalo je nar. čitalnice, hranilnice in posojilnice, gasilska (v Metliki že l. 1863.) in narodnoobrambna društva, ter se posebno posvečalo napredku kmetijstva. Posebno znameniti učitelji tedanje dobe so: Ivan Tomšič v Vinici, slov. mlad. pisatelj, ki mu je hvaležno učiteljstvo na viniški šoli vzdalo spominsko ploščo; znani Justin, ki se je odlikoval kot botanik; Kristij Engelman; Vita Zupančičeva; Anton Jeršinovec, ki je poleg svoje težke boleznij opravljal posel šol. nadzornika za črnomeljski, novomeški in kočevski okraj; Franc Šetina, šol. upr. iz Črnomlja, ki si je stekel velikih zaslug za dograditev Belokrajinske železnice; Franc Lovšin, šol. upr. v Vinici, kot marljiv zbiratelj narodnega blaga; Konrad Barle, kot pospeševatelj kmetijstva; Poldka Bavdkova v Vinici kot zbirateljica nar. blaga; Božo Račič, bivši šol. upr. v Adlešičih, sedaj ravnatelj OZ za ZDO kot znamenit zbiratelj in propagator nar. ornamentike, in drugi.

V Beli Krajini službuje danes 116 učnih moči, od katerih je 76 članov JUJ, ostalih 40 pa je brez vzroka izven organizacije. Tudi teh 40 vabimo k sodelovanju!

Učiteljsko društvo Dravograd

Rudolf Gallob,
sedanji predsednik
učiteljskega društva
Dravograd

Predhodnik društva je bilo pred svetovno vojno društvo Koroških slovenskih učiteljev in visokošolcev »Gorotan« v Celoveu. V tem društvu so se zbirali slovenski učitelji vse Koroške.

Po svetovni vojni je bilo ustanovljeno februarja 1919. učiteljsko društvo za okrajno glavarstvo Velikovec. Prvi predsednik je bil Peter Močnik. Glavna naloga tega društva je bila, da ustvari slovensko šolo na Koroškem.

Po plebiscitu se je sedež učit. društva Pliberc prenesel v Prevalje ter se je društvo imenovalo »Učit. društvo za Meziško dolino«. Društvu je dalje predsedoval Peter Močnik do leta 1924. Predsedstvo društva je prevzel nato Pavel Košir. Leta 1925. je predsedoval društvu Ignac Mlačnik. Vodstvo društva je prevzel Ivo Feinig, po njegovem odhodu v Maribor leta 1930. pa sedanji predsednik Rud. Gallob.

Omeniti moramo tudi učit. društvo za okraj Marenberg, ki se je pa po izidu novih društvenih pravil JUJ združilo z društvom v Meziški dolini, Marenberškemu društvu je predsedoval od njegove ustanovitve preizkušeni narodni borec Mirko Lešnik in končno še Slavko Terčak.

Ni učiteljskega društva, ki bi bilo tako tesno povezano z delom za organizacijo v pokrajinski in državni učiteljski organizaciji, kakor je to bilo društvu za Meziško dolino in pozneje društvu dravogradskega sreza. V svoji sredi je imelo agilno članstvo, kar dokazujejo poznejša dela posameznikov. Dr. Zgeč Fr. je dal iniciativo s svojo študijo: Vzgoja najširših plasti naroda. Sledila je študija Doberška K.: Socialne prilike, ki vplivajo na razvoj otroka«. Jurančiča: »Iz šole za narode«. Odlične publikacije politične vsebine V. Möderndorferja o »Bojih meziških rudarjev« — in še kasnejša njegova »Slovenska vase«. Neprecenljivo mnogo je doprinesel organizaciji učiteljstva in njenim smotrom tov. Rud. Mencin, znani idejni naš borec, bорец za deklaracijo, kmetijsko nad. šolstvo, mladinski list, obrtno nad. šolstvo itd. Po njegovi iniciativi je nastala deklaracija, kmetjsko nadalj. šolstvo, se izoblikovala današnja Mlad. matica itd. Visoka njegova aktivnost in na drugi strani njegova skromnost je prepuščala uspehe dela drugim. Svoje prve usmeritve je dobil v društveni sredi tudi Miloš Ledinek. Pedagoški krožek pod vodstvom Mlačnika je stalno budil učiteljstvo k novemu študiju pedagogike. Pavel Košir je bil gospodarski publicist. Enako P. Močnik, Doberšek in drugi. Mladinskega pisatelja Osk. Hudalesa je društvo štelo za svojega člana.

Smernice, po katerih se je v stanovski politiki borilo članstvo dravogradskega sreza, so se izkazale kot edino pravilne za dobre in še bolj za slabe čase. Ali je bil greh, da so učitelji segali v svojem delu do globin obmejnega delovnega ljudstva? Naj bi ta nauk, ki ga je pokazal razvoj prilik, prinesel dobre posledice za bodočnost, to je želja vsega z narodom zraslega učiteljstva obmejnega sreza dravogradskega.

Učiteljsko društvo Gornji Grad

Društvo je bilo ustanovljeno leta 1888. in je torej lani praznovalo petdesetletnico svojega obstoja. Je z 49 člani po številu za žužemberškimi drugo najmanjše društvo v naši sekciji. Za pravega ustanovitelja se mora smatrati že pokojni Ivan Kelc, ki je tedaj služboval v Novi Štifi. On je 5. februarja 1888. sklical v Radmirje sestanek učiteljev današnjega gornjegrajskega okraja, na katerem jih je zainteresiral za ustanovitev društva. Ze 1. maja istega leta je novoustanovljeno društvo imelo v Gornjem gradu svoje prvo zborovanje, na katerem se je formiral odbor, ki mu je stal na čelu Ivan Kelc. Društvo je takoj pristopilo k novoosnovani »Zavezi slovenskih učiteljskih društev«. Leta 1893. je pristopilo društvo k štajerskemu »Lehrerbundu«, pod pogojem, da »isti opusti vsaka narodnostna izzivanja«, kakor pravi društvena kronika. Visoka in iskrena narodna zavest je bila že takrat glavna odlika vseh društvenih članov. To najlepše dokazuje sklep društvenega zborovanja iz leta 1895., ki pravi, da naj odslej vsi člani društva občujejo z vsemi oblastmi v slovensčini.

Ze kmalu po ustanovitvi je društvo postalo žrtev besnih napadov nasprotnikov šole in ljudske prosvete. Najbolj so napadali očeta in pionirja slovenskega sadjarstva Frana Praprotnika. Razni časopisi so kar tekmovali med seboj, kdo bo tega idealista in požrtvovalnega borca za izboljšanje ekonomskega stanja slovenskega ljudstva bolj oblatil.

Vsi napadi niso zlomili volje in člana društvenih članov. Iz vrst teh članov je zrastel Fran Praprotnik. Društvo pa je imelo še druge odlične javne delavce: Frana Kocbeka, Antona Zagarja, Ivana Klemenčiča ter Ljudmilo Papler. Društvo je na tako številne uglednih javnih delavcev bilo resnično lahko ponosno.

Od začetka do danes so društvu predsedovali sledeči tovariši: Ivan Kelc, Fran Kocbek, Ivan Klemenčič, Jože Terčak, Ivan Burdijan, Ivan Kelc (drugič), Joško Bizjak, Valentin Pulko, Branko Zemljčič, Valentin Pulko (drugič), Ivan Dolinar, Zorko Kotnik, Avgust Rozman in Oskar Hudales.